

Негізгі соққы мұнай-газ саласына түсті: тауар нарықтарындағы бағалар 1990 жылдардан бергі ең күшті құлдырауды көрсетті. Бұл оқиғаның әсері Қазақстанның экономикасын айналып өте алмады, мұнда ЖІӨ-нің шамамен 15%-ы, S&P рейтингтік агенттігінің мәліметтері бойынша, мұнай-газ секторы құрайды. «Жаңа шындық» салаға қатты әсер еткені соншалық, ірі ойыншылар кеңселерінің штаттық санын оңтайландыруы керек болды, ал «ҚазМұнайГаз» IPO-ны кейінге қалдыруға мәжбүр болды.

Қазіргі таңда Қазақстанда Әлеуметтік-мәдени даму және ғылым комитетінің төрағасы М. Бақтиярұлы есебі бойынша 1 млн жуық адам жұмысын тоқтатып, үйде отырды.

Пандемияға байланысты оқу орындары қашықтықтан оқуға көшірілді. Сол себепті де, көптеген қиыншылықтар интернет желісімен болды. Интернет жылдамдығы аз немесе мүлде интернеті жоқ ауылға кеткен студенттердің онлайн сабаққа қалай қатысатыны түсініксіз болды.

АҚШ-тың батысында орналасқан қалалар, соның ішінде Сиэтл мен Лос-Анджелесте соңғы болып соққы болды. Шығыс жағалауындағы мегаполистердің тәжірибесіне назар аударып, олар қашықтықтан жұмыс жасауды, Интернет-коммерцияны және халықтың цифрлық қадағалауын қоспағанда, қазір көріп отырғанымыздай белсенді шаралар қабылдады.

Дәл қазіргідей олар мектептер, театрлар мен шіркеулерді жауып тастады, жиналыстарға тыйым салды, жерлеуді кейінге қалдырды, сауданы шектеді, қоғамдық көлікті тоқтатты және өзін-өзі оқшаулау мен физикалық алшақтықты енгізді. Олар қол жуу және басқа гигиенаны насихаттап, оларды маска киюге мәжбүр етті.

Жаһандану жағдайында ел экономикасына әлемдік кірістің тұрақты үлесін алуды қамтамасыз етуде, ішкі және сыртқы нарықтағы отандық кәсіпорындардың позициясын күшейтуде, экономиканың нақты секторының бәсекеге қабілеттілігін көтеру маңызды рөл атқарады. Кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін жоғарылату мақсатында, еліміздің экономикасының өркендеуіне оң әсерін тигізетіндігін көрсетеді. Сонымен қатар, импорттық тауар өндірушілерге қарағанда, отандық кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттыру, халықтың денсаулығын қауіпсіз өнімдерімен тұтынуға өз үлесін қосады.

Қазіргі таңда отандық және шетелдік өндірушілерге нарық ашықтығы жағдайында бәсекелесуге тура келеді, ал халықаралық қатынастар әртүрлі елдердің экономикалық субъектілерінің өзара іс-әрекеттері арқасында терендей әрі кеңейе түседі. Сондықтан, нарықтық экономикада ұлттық кәсіпорындардың бәсекелік артықшылықтарының қалыптасуына ықпал ететін факторларды бағалау және олардың жаңа ортада әсер ету ерекшеліктерін қарастыру маңызды.

Өнеркәсіп кәсіпорының бәсекеге қабілеттілігін өндірістің тиімділігін арттыруға бағытталған әлеуетті мүмкіндіктерді толық пайдалану арқылы іс-шараларды ұйымдастыру мүмкіндігі ретінде қарастыруға болады. Бұл оның өнімдерінің бәсекелік артықшылықтарын қалыптастыру арқылы дамуына себепші болады, өнеркәсіптік нарықтағы белгілі бір кезеңде басқа кәсіпорындармен бәсекелесе отырып, тұтынушыларды тауарлармен, қызмет көрсету түрлерімен және орындалатын жұмыстармен қанағаттандыруға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер:

1. <https://kapital.kz/economic/88182/kak-pandemiya-koronavirusa-povliyala-na-ekonomiku-kazakhstanana-i-chto-s-etim-delat.html>
2. <https://abai.kz/post/109257>
<https://www.bbc.com/russian/features-52126987>

Жамиева А.Ж., 1 курс (академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., доцент Казбеков Т.Б.

ҚАЗАҚСТАНДА БЮДЖЕТТІҢ АТҚАРЫЛУЫН БАҚЫЛАУ ФОРМАЛАРЫ

Бюджеттің атқарылуы болып бюджеттік түсімдерді қамтамасыз ету, бюджеттік бағдарламаларды жүзеге асыру, бюджет тапшылығын қаржыландыру (артықшылықты пайдалану) бойынша шараларының кешенінің орындалуы табылады. Бюджетті атқару процесіне атқарушы билік органдары, қаржы және салық органдары, несиелік мекемелер, заңды және жеке тұлғалар (салық төлеушілер), бюджет қаражаттарын алушылар қатысады. Жергілікті бюджеттердің атқарылуы сәйкес әкімдіктермен қамтамасыз етіледі.

Бюджет үш жылдық болып, оны атқару барысында ағымдағы қаржылық жылы екінші және үшінші жылдары қарастырылған бюджет қаражаттарын пайдалануға рұқсат берілмейді.

Қажетті құжаттар өңделгеннен кейін атқару процесі басталады, ол бюджеттік түсімдердің барлық түрлерінің бюджетке уақытылы да толық түсуімен, оларды Бірегей қазынашылық шотқа аударумен, бюджеттік бағдарламалар мақсаттарына қол жеткізуге бағытталған шараларды жүзеге асыру мақсатында бірегей қазынашалық шотқа төлемдердің жүзеге асырылуымен қамтамасыз етіледі.

Бюджеттің атқарылуының құраушы бөлігі болып кассалық орындалу табылады, оның жүзеге асырылуы банк жүйесіне жүктелген. Бірегей қазынашалық шотқа түсімдерді аудару бойынша операциялар ақшалай формада есепке алынады.

Бюджет түсімдер мен шығыстар жүйесін білдіргендіктен, оның атқарылуы түсімдер бойынша атқарылу және шығыстар бойынша атқарылу болып жіктеледі. Түсімдер және шығыстар бойынша жергілікті бюджеттің атқарылу сызбасы суретте бейнеленген.

Көптеген елдерде, оның ішінде Қазақстанда бюджеттің атқарылуы көптеген белгісіздері бар сипатқа ие. Бұл макроэкономикалық жағдайдың өзгерістерімен және ЖІӨ нақты көрсеткіштерін, инфляция деңгейін, салықтық және салықтық емес түсімдерді және т.б. болжамдау қиындықтарымен байланысты. Осы тұрғыдан, бюджеттің атқарылуы өзгермелі жағдайларға бейімделуді талап етеді. Бұл бюджеттің нақтылануы арқылы қамтамасыз етіледі.

Жергілікті бюджеттің нақтылануы – жергілікті бюджет туралы мәслихат шешіміне өзгертулер мен толықтырулар енгізу жолымен сәйкес қаржылық жыл ішінде жергілікті бюджет көрсеткіштерінің өзгерістері.

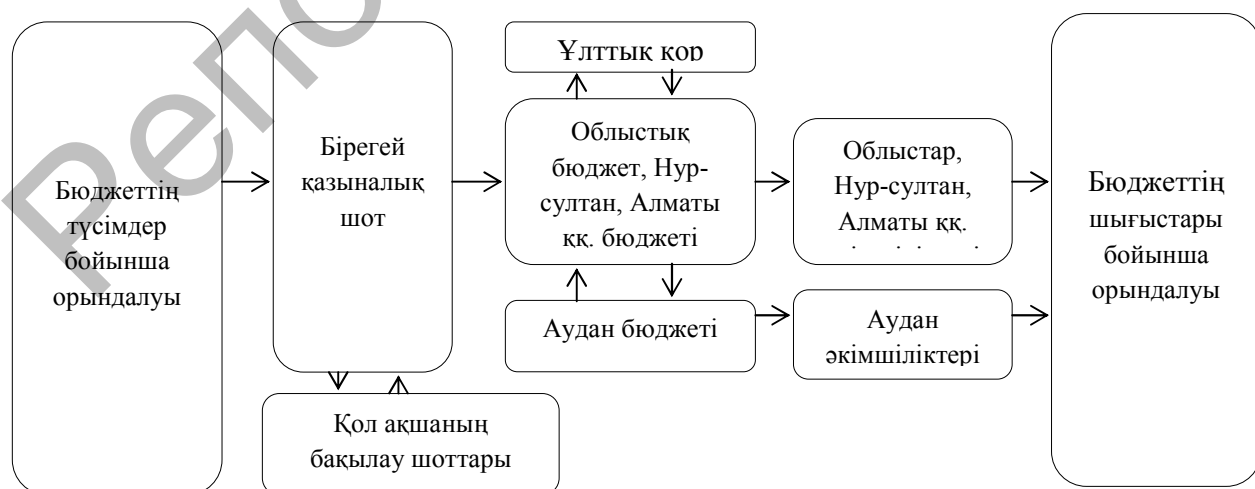
Жергілікті бюджеттің нақтылануы заңнамамен бекітілген жағдайларда орын алады:

- Қазақстан Республикасының саяси, экономикалық, экологиялық және әлеуметтік тұрақтылығына қауіп төндіретін жағдайдың алдын алу;
- республикалық және жергілікті бюджеттердің кірістерін қысқарту немесе шығыстарын арттыруды қарастыратын Қазақстан Республикасының заңнамалық актілерін қабылдау немесе өзгерту;
- жоғарыдағы бюджеттен бюджеттік несиелер және бөлінген нысаналы трансферттер көлемін өзгерту және қосымша бөлу.

Жергілікті бюджеттердің нақтылануына бірегей бюджеттік жіктемеге өзгерістер енгізу барысында ғана рұқсат беріледі.

Мемлекеттік басқару функцияларының бірі ретінде бақылау кері байланыс тетігін білдіреді, яғни қабылданған басқару шешімдері, шарттар мен оларды жүзеге асыру нәтижелерінің тиімділігін анықтау үшін басқарушылық объектінің қызмет етуін қадағалау және тексеру, мониторинг және бақылау жүйесі.

Бюджеттің атқарылуын бақылау формаларына келесілерді жатқызуға болады: бюджеттік мониторинг, нәтижелерді бағалау және мемлекеттік қаржылық бақылау.

Сурет 1. Түсімдер және шығыстар бойынша жергілікті бюджеттің атқарылуы

Қабылданған шаралардың табысқа қол жеткізу кілті – жергілікті билік органдары мен мониторингке енгізілген ұйымдар арасында нақты өзара әрекеттестік жағдайларын жасау. Қалаулы емес тәжірибені сипаттаудың орнына жергілікті билік органдары қаржылық іс-әрекеттің мөлдірлігін арттыруға тырыса отырып, ұйымдармен байланыс жасау нүктесін табуға ұмтылады.

Әдебиеттер

1. «Ұлт жоспары - 100 нақты қадам» Қазақстан Республикасы Президентінің 2015 жылғы 20 мамырдағы бағдарламасы
2. Как формируется и распределяется бюджет Казахстана// <http://forbes.kz>

Жамиева М.Е., 1 курс (академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші: - э.ғ.к., доцент Ержанова С.К.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЭТНОТУРИЗМНІҢ ДАМУЫН МЕМЛЕКЕТТІК ҚОЛДАУ

Туризм әлемдік экономикада басты рөлдің бірін атқарады. Дүниежүзілік туризм ұйымының деректері бойынша ол әлемдегі жалпы ұлттық өнімнің оннан бір бөлігін, халықаралық инвестицияның 11 пайыздан астамын ұстайды, әлемдік өндірістің әрбір 9-шы жұмыс орнын туризм қамтамасыз етеді. Туризм Қазақстан экономикасындағы қарқынды салалардың бірі. Халықаралық сарапшылардың пікірінше қазіргі кезде туризм әлемдік экономикадағы қарқынды төмендемейтін саланың біріне жатады. Туризм көп елдерде жалпы ішкі өнімнің қалыптасуына, қосымша жұмыс орнын құруға және сыртқы сауда балансының белсенділігіне ықпал етеді. Соңғы жылдары туризм әлемдегі ең табысты бизнестің бірі. Туризмнің маңызы жылдан-жылға өсуде, оның халықаралық байланыста және валюталық түсім көз ретінде маңызы артауда. Елдердің шикізат көзі азайды, ал туристік индустрия қалпына келетін ресурстармен жұмыс істейді. Туризмнің басқа да салаларға тигізетін әсері мол, оның 32 салаға жанама ықпалы бар (турфирмалар, көлік түрлері, мейманхана кешендері, демалыс үйлері, санаториялар, ұлттық парктер, тамақтану сферасы, т.б.) [1]. Мақалада аймақтық экономиканы тиімді дамыту үшін Қазақстанның этнографиялық дәстүрлеріне, тарихи ескерткіштері және рекреациялық әлеуетіне негізделген этнотуризмді, туризмнің жаңа тез дамып келе жатқан түрін қолдану мүмкіндігін талдауға әрекет жасалды. Туризмді ұйымдастырудың негізгі ресурстарының бірі-археологиялық объектілер. Этнотуризм табиғатқа жағымды қызмет түрі бола отырып, дәстүрлі қолөнердің дамуын ынталандырады және жергілікті тұрғындар үшін табыс көздерінің бірі бола алады. Этникалық туризмнің мақсаты-қоршаған табиғи ортамен үйлесімді өмір сүретін адамдардың өмірімен, мәдениетімен, салт-дәстүрлерімен танысу. Этникалық туризмді дамыту мәдени мұраны сақтауға ықпал етуге және тұратын аумақтардың орнықты даму факторы болуға тиіс.

Туризмнің дамуындағы қазақ халқының салт-дәстүрлеріне деген сұраныс жоғары, сондықтан да Қазақстанның этнотуризмнің ерекшеліктері мен туризмнің дамуына әсері мол. Аталмыш мақалада этнотуризм туралы түсінік және оның түрлері, оның даму деңгейін қарыстыру жүргізілді. Қазіргі әлемде этнотуризм - бұл әлемдік экономикадағы жаңа, маңызды сала болып табылады, бұл ғасырдың БҰҰ-да «Туризм дәуірі» деп жариялануы бекер емес.

Дүниежүзілік туристік ұйымның мәліметтері бойынша, бүгінде халықаралық туризмнің белсенді өсуі жалғасуда. Осының салдарынан ҚР-да туристік қызметті дамытуды мемлекеттік реттеу және қолдау қажет [2, 20 б.].

2019 жылы ЖІӨ-дегі туризм үлесі 5,6%-ды құрады, бұл ретте 2025 жылға қарай бұл көрсеткішті 8%-ға дейін арттыру жоспарлануда. Бұл мақсаттар үшін инвестициялық ағындардың жыл сайын өсуі және ішкі және шетелдік туристердің шығындарының жылына орта есеппен 7-8% өсуі қажет. Қазіргі заманғы туризм индустриясы - бұл қызмет көрсетудің халықаралық саудасының ең жоғары табысты және қарқынды дамып келе жатқан сегменттерінің бірі. Туризм әлемдегі жалпы өнімнің шамамен 10%-ын, қызметтердің әлемдік экспортының 30%-ын, әлемдік инвестициялардың 7%-ын, жұмыс орындарының 10%-ын және барлық салықтық түсімдерінің 5%-ын құрайды. Соңғы он жылда жалғасып келе жатқан туризмнің тез және үздіксіз өсуін, сондай-ақ оның экономика мен қоғамның әл-ауқатына елеулі әсерін ескере отырып, дамыған және дамушы елдер туристік саланы экономикалық басымдықтардың бірі ретінде анықтайды [3].